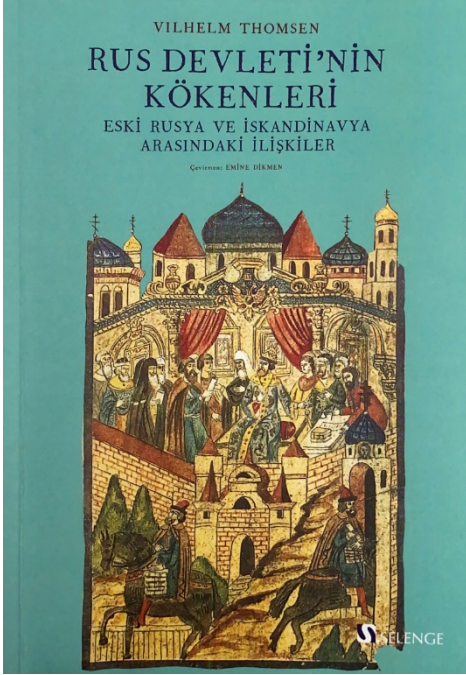

Vilhelm Thomsen, Rus Devleti'nin Kökenleri Eski Rusya ve İskandinavya Arasındaki İlişkiler, Çev. Emine Dikmen, Selenge Yayınları, İstanbul, 2021, 111 s., ISBN: 978-625-7459-07-5

 Betül AĞAOĞLU^a

Rusya tarihi ile ilgili geçmişten günümüze yayımlanan makale ve kitaplar bulunsa da özellikle bu alandaki kitapların birçoğu “Rusya Tarihi” adı altında yayımlanmıştır. Bu eserlerde etnik yapı, siyasî tarih ve kültürel yapı gibi unsurlar alt başlıklar hâlinde işlenmiştir. Alt başlık dâhilinde Rusların kökenine dair bilgiler yer alsa da bilhassa bu konu üzerinde yapılan çalışmalar siyasî tarih alanına nazaran sınırlıdır. Bu alanda aklımıza ilk gelen çalışmalardan birisi Omeljan Pritsak’a ait olan “Rusların Kökeni” adlı çalışmadır. Rusların menşei hususunda Dr. Vilhelm Ludvig Peter Thomsen tarafından da doğrudan “Rus Devleti'nin Kökenleri” başlığıyla oluşturulan eser, bu alana dair önemli ve değerli bilgiler ihtiva etmektedir.

“Rus Devleti'nin Kökenleri” adlı söz konusu eser, başlığından da anlaşılacağı üzere

Rus Devleti'nin etnik kökenini ve bu köken bağlamında Rus Devleti'nin İskandinavya ile münasebetlerini izah etmek amacıyla meydana getirilmiştir. Nitekim müellifin mevzubahis konuyla ilgili Oxford'da 1876 yılında verdiği üç ders, eserin muhtevasını oluşturmaktadır. Ön sözden önce verilen bilgiye göre “Bu üç dersin metinleri Dr. Vilhelm Ludvig Peter Thomsen tarafından Lord Ilchester'in üniversiteye vasiyeti uyarınca Mayıs 1876'da Oxford Taylor Enstitüsü'ne devredilmiştir.” Bunun üzerine dersler bir yıl içinde yayına uygun bir şekilde hazırlanarak ilk olarak 1877'de basılmıştır. Tanıtmaya

^a Lisans Öğrencisi, Gazi Üniversitesi, Gazi Eğitim Fakültesi, Tarih Eğitimi Anabilim Dalı, Ankara/Türkiye, agaoglubetul1@gmail.com

çalışacağımız bu eser; Önsöz, I. Ders: Eski Rusya'nın Sakinleri ve Rus Devleti'nin Kuruluşu Hakkında, II. Ders: Eski Rusların İskandinav Kökeni Üzerine, III. Ders: Rusya'daki İskandinav Unsurun Adlandırılması ve Tarihi Üzerine, Ekler, İlaveler ile Dizin bölümlerinden oluşmaktadır.

Vilhelm Ludvig Peter Thomsen ya da bildiğimiz adıyla kısaca Vilhelm Thomsen, 25 Ocak 1842'de Kopenhag'da dünyaya gelmiştir. 1867'de Kopenhag Üniversitesi'nden filoloji doktoru unvanı alan Thomsen, Türkçe, Grekçe, Rusça, Arapça başta olmak üzere on altı dil bilmekteydi. *Orhun ve Yenisey Yazıtları Çözümü* adlı bildiriyle Türk abidelerinin dilini çözümlemiş ve 1896'da *Inscriptions de l'Orkhon déchiffrées par Vilhelm Thomsen* (Vilhelm Thomsen Tarafından Çözümlenen Orhun Yazıtları) adlı kitabıyla Göktürk alfabesini kamuoyuna tanıtip yazıtları Fransızcaya tercüme etmiştir. Böylelikle adını tüm dünyaya duyurmayı başaran Thomsen; Osmanlı Sultanı V. Mehmed Reşad tarafından "Mecidî Nişanı", Danimarka Kralı tarafından "Elefan Madalyası" ve Berlin Bilimler Akademisi tarafından "Sever Bopp" ödüllerini almaya lâyık görülmüştür.

Thomsen'in bu çalışmamızda tanıtacağımız "*Rus Devleti'nin Kökenleri Eski Rusya ve İskandinavya Arasındaki İlişkiler*" adlı eseri, Ağustos 2021'de Selenge Yayınları tarafından basılmış bir tercüme eser olup 111 sayfadan oluşmaktadır. Kitabın kapağında yer alan görselin *Soloveckie Ostrova* adlı Eski Rusça el yazmasından alınan bir kesit olduğu bilgisi yayınevi ile ilgili bilgilerin yer aldığı kısımda verilmiştir.

Eserin ilk bölümünü teşkil eden "Eski Rusya'nın Sakinleri ve Rus Devleti'nin Kuruluşu Hakkında" bölümüne Slavlar hakkında açıklamalarda bulunarak başlayan müellif, Slavların yaşadığı bölgenin Grek ve Romalılara uzak kaldığını ifade etmiştir. Slavlardan belirgin şekilde bahseden ilk kişinin Latin yazar Plinius olduğu belirtilip söz konusu halkın eski metinlerdeki adının *Venedi* ya da *Veneti* olduğundan bahsedilerek bu ifadenin muhtelif dillerdeki anlamı açıklanmıştır. Got kralı Hermanarik döneminde kısa süreliğine de olsa Got hâkimiyetine giren Slavlar, Gotların güneye doğru ilerlemesiyle bu durumdan kurtulmuş ve kabileler hâlinde Vistül'ü aşarak Elbe'ye kadar uzanmışlardır. Müellif, Slavların Cermenler ile kanlı mücadeleler yaparak bozguna uğradıkları ve bu kayıplar dolayısıyla çok az Slav ardılının bulunduğunu ifade etmiştir. Akabinde Rum kilisesinin hâlen ayinlerinde kullandığı Eski Slav Dili'nin doğuşu ve "Rus tarihinin babası" olarak adlandırılan Keşiş Nestor'un kroniğinde yer alan kabileler hakkında aktarımda bulunulmuştur. Bu kabilelerden biri olan Finli Merialıların yaşadığı yerde Rus arkeolog Kont A. Uvarov tarafından arkeolojik çalışmalar yapıldığı belirtilmiştir. Nitekim bu hususta dikkat çeken bir bulgu vardır, bu bulgu ise gün yüzüne çıkan silahlar arasında hiç kılıç bulunmamasıdır. Thomsen, bu durumu kılıcın Fin kabileleri tarafından bilinmemesiyle açıklamaktadır.

Çalışmamızın devamında anlam ve kavram karmaşasını önlemek adına Thomsen'in Slav ve Rusya Ruslarını ayırt etmek amacıyla Slav Ruslarını *Rus*, İskandinav kökenli zümreyi ise *Russ* şeklinde adlandırdığını belirtmemiz yerinde olacaktır. Nestor'un kroniğinde yer alan Rus Devleti'nin nüvesini teşkil eden süreç ve olaylar hakkında aktarımda bulunan müellif, Rus Devleti'nin ve Rus kelimesinin kökenine dair teorileri benimsemekten kaçınarak farklı teoriler sunan bilim insanlarının da bulunduğunu izah etmiştir. IX. yüzyılın ikinci yarısında *Russ*ların Konstantinopolis'i hedef olarak gördükleri

ve bu doğrultuda mevzubahis Roma başkentinde *Ruslar* ile *Grekler* arasında vuku bulan olaylardan söz edilmiştir. Thomsen, *Rusların* *Greklerle* temasa geçme sebeplerinin yalnızca yağmacılık değil birçok fırsat sunan ticaret olduğunu ifade etmiştir. Doğulu yazarların *Ruslardan* gözü kara ve canlı olarak bahsettiğini aktaran müellif, *Rusların* savaş vb. durumlar için yalnızca deniz yolunu kullandığını belirtmiştir. Akabinde İbn Rüste ve İbn Fadlan gibi Arap müelliflerin *Rusların* yaşam tarzları ve gelenekleri hakkındaki yazılarından kesitler sunulmuştur.

Müellif, eserin II. dersi ve aynı zamanda ikinci ana bölümünü oluşturan “Eski *Rusların* İskandinav Kökeni Üzerine” bölümüne *Russ* adının *Grekçe* karşılığının *Rhôs* olduğunu açıklamakla başlamıştır. *Rhôs* adının ilk olarak *Annales Bertianiani*'de geçtiği belirtilmiş ve Troyes Piskoposu Prudentius'a ait olan bir pasaj sunularak *Rhôs* adının aslında İsveçlilerin *Grekçe* adı olduğu kanısına varılmıştır. Nitekim müellif, Prudentius'tan sunduğu pasajdaki tek gerçek anlamın *Rhôs*'un İsveçliler için kullanılmış olduğunu altını çizmektedir. Bu bölümde çoğunlukla adlandırmalar üzerinde duran Thomsen, Doğulu yazarların *Rûs* adını anlaşılabilir bir şekilde kullandığını ifade ettiği gibi bu ada sahip kişilerin kökeni hakkında çıkarım yapılamayacağı ve bu konuda Doğulu yazarların belirsiz fikirlere sahip olduğunu da vurgulamaktadır.

Bizans İmparatoru Konstantinos Porfirogenetos'un eserinden sunulan pasajda ise olayların akışıyla birlikte bahsi geçen sözcüklerin anlamları ve Slavca, Rusça, İskandinavca ile Eski Norsça gibi muhtelif dillerdeki karşılıkları irdelenmiştir. Nitekim bu husus, eserin ikinci bölümünde üzerinde en çok durulan konulardan biridir. Akabinde *Russ* ve İsveç ile yakın ilişkileri açıklamak adına birçok İskandinav ve *Russ* ismindeki benzerlikler üzerinde durulmuş ve bu konuyu somutlaştırmak adına örnekler sunulmuştur.

İskandinavların akınları hususunda destanlar dışında İsveç'teki Runik yazıtlardan da söz edilmiştir. Birçoğu Upland, Södermanland ve Doğu Gotland bölgelerinde bulunan bu yazıtlarda genellikle ölen kişiler için “Igor'un öncülüğünde doğuya sefere gitti” ve “Igor'un emrinde öldü” gibi yazılar yazılmaktadır. Fakat Igor'un *Russ* prensi mi yoksa İsveç prensi mi olduğu hakkında henüz kesin bir kanıt bulunmadığı belirtilmiştir. Ardından Rusya'da yapılan arkeolojik keşifler sonucu yalnızca Baltık bölgelerinde değil iç kesimlerde de sikke, kılıç ve Kuzey medeniyetlerine özgü bir nevi toka gibi eşyaların bulunduğu aktarılmasıyla *Rusların* İskandinav kökenine ilişkin görüşleri desteklenmeye çalışılmıştır. Yine de müellif, bu bulguların kesin bir gerçekliğe varmamız için yeterli olmadığını savunsa da Rusya'daki İskandinav varlığına inanmamız gerektiğini belirtmiştir.

Eserin son kısmını “Rusya'daki İskandinav Unsurunun Adlandırılması ve Tarihi Üzerine” bölümü oluşturmaktadır. Eski *Rusların* kendilerini kendi dillerinde *Russ* şeklinde adlandırmadıkları görüşünü savunan müellif, bu ifadenin *Ruslar* için yalnızca Slavların doğusunda kalan bölgelerde kullanıldığını ifade etmekle birlikte bu hususla ilgili “Alman” ve “Kuzeyli” ifadeleri örnek olarak sunulmuştur. Bu bölümde bilhassa üzerinde durulan konu *Russ* adının muhtelif diller ve milletler arasındaki bağlantılarının irdelenmesidir. Nitekim Thomsen, *Russ* sözcüğü ile doğrudan bağlantılı olan tek ismin Finler tarafından İsveçlilere verilen *Ruotsi* ismi olduğu kanısındadır. *Russ* ifadesinin

etimolojik gelişimi hakkında açıklamalarda bulunmuş akabinde Nestor'un tanıklığında sözlü gelenekten yararlanmış olabileceği ifade edilerek yazımında birtakım kronolojik hatalar bulunduğu belirtilmiştir. *Vareglerin* genellikle *Russ* ordusunun yardımcı birliklerinden oldukları için doğrudan *Russlar* ile ilişkilendirildiğini belirten müellif, *Vareg* sözcüğünün bilhassa İsveçlileri işaret ettiğini savunmakla birlikte bu görüşünü desteklemek amacıyla Rus Çarı Korkunç İvan'ın bu hususla ilgili 1573'te İsveç Kralı III. Johan'a gönderdiği mektuptan kısa bir kesit sunmuştur. Ayrıca Arap yazarların *Varegler*den *Varank* olarak bahsettiği ifade edilerek Birunî ve Şirazî'den alıntılar yapılmıştır. Rus diyalektlerindeki İskandinavca sözcüklerden birkaç örnek verilip karşılaştırma yapılarak söz konusu bölüm noktalanmıştır.

Eserde, bahsi geçen bölümlerin haricinde "İlâveler" adlı bir bölüm daha bulunmaktadır. Müellif bu kısımda önceki bölümlerde zikretmiş olduğumuz Konstantinos Porfirogennetos'a ait el yazmasında yer alan akanak adları ile ilintili birtakım açıklamalarda bulunmuş ve akabinde Kiev'in diğer bir adı olarak görülen *Sambatas* sözcüğünün kökenine dair varsayımlarına yer vermiştir. Söz ettiğimiz bölümlere ilâveten eserin sonunda okuyuculara yarar sağlayacak bir dizin bulunduğunu da belirtmemiz yerinde olacaktır.

Tanıtmış olduğumuz tercüme eserde, çeviren tarafından bazı hususlara dipnot düşülse de çeviren ön sözü bulunmamaktadır. Çeviren ön sözü, yapılan çevirinin daha açıklayıcı ve anlaşılır kılınması açısından önem arz ettiğinden bu hususun eksikliğine değinmemiz gerekmektedir. Thomsen'in Rusların İskandinav kökenli olduğunu kararlı bir şekilde ispatlamaya çalışması anlatılan olayların mukayese edilmesi amacıyla dipnotta muhtelif eserlere yer verilmesini gerekli kılmıştır. Nitekim müellif, bahsi geçen olayların gerçekliğini ya da kanıtlanabilirliğini ispatlamak amacıyla dipnotta konuyla ilintili çok sayıda kaynak sunarak ve açıklamalar yaparak bunu gerçekleştirmiştir. Bilhassa ikinci bölümde Grekçe ve Slavca sözcük ile cümlelere metin içinde sıkça yer verilmesi kanaatimizce okumayı ve konuya hâkimiyeti zorlaştırmaktadır. Buna rağmen mevzubahis eserin konunun ilgilileri ve meraklılarına Rus Devleti'nin kökenleri, Eski Rusya ve İskandinavya arasındaki ilişkilere dair ışık tutacağı ve oldukça fayda sağlayacağını düşünmekteyiz.

Beyanname:

- 1. Etik Kurul İzni:** Etik Kurul İzni gerekmemektedir.
- 2. Katkı Oranı Beyanı:** Yazar, Kitap İncelemesine başkasının katkıda bulunmadığını beyan etmektedir.
- 3. Çıkar Çatışması Beyanı:** Yazar, herhangi bir çıkar çatışması olmadığını beyan etmektedir.

Declarations:

- 1. Ethics approval:** Not applicable.
- 2. Author contribution:** The author declares no one has contributed to the book review.
- 3. Competing interests:** The author declares no competing interests.

